

lader sig kun beherske gennem statistisk Bearbejdelse og Opstilling og hører næppe hjemme i en Anmeldelse.

Denne Fattigdom og Kampen imod den har sat dybe Mærker i den sønderjydske Befolknings Karakter og Livssyn, og det vilde være en interessant Opgave at forfølge og skildre denne Kamp i dens forskellige Faser lige op til 1848. Den nordslesvigske Bonde havde det store Held at kæmpe med Haab. Støttet af en velsindet Regering, af frie Institutioner, af opadgaaende Tider, af medfødt Trang til Dannelse, Udvikling og Fremskridt sled han fra tidlig Morgen til silde Aften; fra 1740 til 1840 blev der intet Steds i Danmark arbejdet haardere end i Nordslesvig, Generation efter Generation sank i Graven som Arbejdsinvalid, men den strænge Skole udformede saa ogsaa en Slægt, der har adlet den danske Bondestand. Hans Nissen fra Hammelev, Laurids Skau fra Sommersted og Hans Krüger fra Bevtøft vidne hver paa sin Vis om, hvad der naaedes igennem den sejge og lange Kamp. Det er ikke tilfældigt, at de alle tre fødtes i det haardest medtagne Strøg af Landet, og endnu mindre er det en Tilfældighed, at netop den samme Egns Befolkning vedvarende er den ledende i Nordslesvigernes Kamp imod Fremmedherredømmets Undertrykkelse og Unatur.

P. Lauridsen.

Danske Helgeners Levned. 1—2. Hæfte. (S. 1—192.) (Skrifter udgivne af Selskabet til historiske Kildeskrifters Oversættelse. Anden Række. 17, 20.) Kjøbenhavn 1893.

Da for tre Aar siden Selskabet til historiske Kildeskrifters Oversættelse undergik en Omdannelse, stod der paa det nye Program, at man i høiere Grad end hidtil vilde have Opmærksomheden rettet mod Kilderne til Nordens Historie. Dette er da ogsaa sket. Rektor Dr. A. Heise har for Selskabet udgivet en smuk Oversættelse af Povl Helgesens Skibykronike, ledsaget af oplysende Noter, og Dr. phil. Hans Olrik

har oversat Viborgbispen Gunners Levned og er nu begyndt at give en Række Oversættelser af danske Helgeners Levned. Samtidig har Selskabet dog ikke forsømt den anden Side af sin Virksomhed, at lade berømte Skrifter fra andre Lande fremtræde i en dansk Skikkelse; det har saaledes bl. A. begyndt at udgive selve Historieskrivningens Fader Herodot i en Oversættelse ved F. Falkenstjerne, og Polyb, oversat af O. A. Hovgaard. Professorerne Kr. Erslev og M. C. Gertz, som ere traadte ind i Bestyrelsen, have kunnet tilføre Ledelsen videnskabelig Autoritet; men iøvrigt fortjener den hele Bestyrelse — der foruden af disse Mænd bestaar af Rektor H. H. Lefolii samt Høiskoleforstanderne J. Nørregaard og L. Schrøder — al mulig Tak for den Ihærdighed, hvormed der arbeides. Derfor har ogsaa det hele Foretagende i høi Grad Krav paa, at Publikum understøtter det.

At der arbeides med stor Flid, og at megen historisk Viden nedlægges i disse Oversættelser med den tilhørende Veiledning, vil maaske fremgaa af de efterfølgende Bemærkninger om et enkelt af Skrifterne. Dr. Hans Olrik har efter Opfordring fra Selskabet gjengivet de forskjellige danske Helgeners Levned i en i det Hele tiltalende og letlæst Oversættelse¹⁾; i en indledende Skildring redegjør han fortræffeligt for Kildens hele Betydning og Forstaaelse, og han ledsager Texterne med en lang Række Noter, hvori Læseren veiledes med Hensyn til det vigtige Spørgsmaal — som ellers ofte vilde opstaa hos ham — hvorvidt Kilden virkelig giver en paalidelig Fortælling eller maa berigtiges i Henhold til, hvad andre Kilder meddele. Dr. Olrik er vel bekendt med Videnskabens nyeste Resultater, og han giver Oplysninger i rundeligt Maal.

Men foruden at dette Foretagende har Fortjeneste ved at sprede Interesse for vore gamle Kilder og at give Lyst til

¹⁾ Dr. Olrik har nu saagodtsom forladt den Stil, hvori hans Disputats „Konge og Præstestand“ var skrevet, og hvor hans Stræben efter Purismer ofte havde ført til søgte Udtryk eller til Vendinger, der vare mod Sprogets Aand. Imod Versene i den her anmeldte Bog kan der gjøres adskillige Indvendinger.

historisk Læsning, tror jeg, at det heri nedlagte Studium af den enkelte Kilde vil kunne medvirke til at forberede den Udgave af de danske historiske Skrifter fra Middelalderen, som vi jo engang maa søge at faae. Udgiverne af det store tyske Nationalværk *Monumenta Germaniae Historica, Scriptores*, have offentliggjort enkelte af vore Kilder, og især har det nylig udkomne 29de Bind (1892) givet en hel Samling af danske Kilder eller dog af saadanne større eller mindre Brudstykker af dem, som vedrøre Tydsklands Historie. Vi maa være meget taknemlige for den Haandsrækning, som saaledes er ydet os udefra, idet flere af Kilderne ere særdeles godt udgivne — saaledes faar man nu for første Gang paa Tryk at se, hvorledes de af Anders Sørensen Vedel gjorde Uddrag af Robert af Elgins Arbejde om Knud Lavard i Virkeligheden se ud — og andre af dem foreligge her i alt Fald i den bedste Udgave, hvori de hidtil ere givne, selv om man kan ønske Adskilligt rettet, baade hvad Kildernes Enkeltheder og deres Helhed angaar. Imidlertid kan denne Virksomhed fra tysk Side kun anspore os Danske til at have Tanken om en ny og tidssvarende Udgave af vor Middelalders Aarbøger og Krøniker for Øie.

Som forberedende Bidrag til en saadan maa her nu ogsaa nævnes — hvad Læserne af den anmeldte Bog maaske ikke strax ville bemærke — Professor Gertz's Textrettelser. Dette er en yderst værdifuld Bestanddel af Bogen. Professor Gertz er ikke blot en kyndig Forsker i klassisk Latin, han har ogsaa studeret den middelalderlige Latins Eiendommeligheder. Ved sin nylig udkomne Udgave af Andreas Sunesøns Hexaëmeron har han saaledes vist, hvor nøie han kjender Stil og Udtryksmaade fra disse Tider. Denne Lærde er dernæst bekjendt for sine heldige og skarpsindige Textrettelser, ved hvilke han støttes af sit gode Kjendskab til de gamle Haandskrifters Karakter, Eiendommeligheden ved deres Skrivemaade, deres Forkortninger og Opløsninger.

Det er en betydelig Mængde Textrettelser, som Prof. Gertz har kunnet give, og som strax ere komne Oversættelsen til gode. Vi tro, som vi senere skulle vise Exempler paa, at

Prof. Gertz stundom retter lidt for stærkt, og at han stundom nærer for gunstige Tanker om, at Texten oprindelig har været godt Latin; dog maa hans Rettelser gennemgaaende kaldes fortjenstfulde.

De Skrifter, som Bogen først meddeler i Oversættelse, ere Krøniken om „Kong Knud den Helliges Lidelseshistorie“ og Ælnoths Skildring af den samme Konges Historie, hvilke tvende Kilder Dr. Olrik omhyggelig har undersøgt, saaledes som det vil være dette Tidsskrifts Læsere bekendt (se foran S. 205—291). En Oversætter af Ælnoth maa naturligvis nøie passe paa, om denne lærde eller halvlærde Mands Ord ikke ligefrem ere et Citat fra den klassiske Litteratur, men især om han ikke anvender Skriftsteder eller bibelske Udtryk. Herpaa har Dr. Olrik da ogsaa havt Opmærksomheden henvendt; det har ikke altid været let Gjerning, da den gamle Bibeloversættelse, *Vulgata*, ofte afviger fra vore moderne Oversættelser.

Eet bibelsk Udtryk synes Oversætteren ikke tilstrækkeligt at have ænset, nemlig naar det hedder, at Kong Knud overfor sine Præster og Skriftefædre ransagede med prøvende Skarpsyn sin Fortids Forseelser: „*actus et ignorantias pristinas ac delicta juventutis suæ solerti examinatione discutiens*“ (Kap. 9). At lægge synderlig stærk Vægt paa disse Udtryk, saaledes som Dr. Olrik er tilbøielig til, og at tænke særligt paa Udskielser i sædelig Henseende¹⁾ synes ikke ret beføiet; her er jo kun brugt en bibelsk Vending, som naar David synger: Kom ikke mine Ungdoms Synder eller mine Overtrædelser ihu (Psalme 25, 7). *Vulgata* har netop Ordene: „*delicta juventutis meæ et ignorantias meas ne memineris*.“ Jfr. ogsaa Jeremias 31, 19: jeg maatte bære min Ungdoms Skjændsel (*sustinui opprobrium adolescentiæ meæ*), Job 13, 26: Du lader mig faa min Ungdoms Synder til Arv (*consumere me vis peccati adolescentiæ meæ*).

Eiendommeligt for Ælnoth er endvidere, at han etymologisk søger at forklare eller oversætte danske Stednavne.

¹⁾ Se foran S. 276 og Oversættelsen S. 49.

Med Hensyn til et enkelt af disse og den foreslaaede Rettelse af Texten vil jeg tillade mig en Bemærkning. I Kapitel 23 læses følgende Sætning, som Professor Gertz har rettet paa den i Klammer angivne Maade:

Locus igitur celeberrimus medio fere Jutiæ orbe consistit, qui [simul] ob sui eminentiam, sive [læs: simul] ob antiquorum inibi Sacrificiorum frequentiam [vel ob bellum ibi gestum] vel ob Idoli quondam ibidem opinatissimi, qui Wig dicebatur, memoriam, Wibergis, veluti Wigi excelsum, aut Belli mons seu Sacrificationis, lingua Danica nuncupatur.

Dr. Olrik oversætter saaledes: „Der er omtrent midt i Jylland et meget navnkundigt Sted, som dels paa Grund af sin høie Beliggenhed, dels fordi der her i gamle Dage hyppig har været holdt Ofringer, eller ogsaa til Minde om en forstum høit anset stedlig Afgud ved Navn Vig, [eller fordi der har staaet et Slag her,] paa dansk Tungemaal kaldes Viberg, det vil sige „Vigs Hoi“ eller „Kampens Bjerg“ eller „Offerbjerg“.

Imod de foreslaaede Rettelser vil der vistnok kunne gøres den Indvending, at de ere temmelig stærke og omfattende, og det forekommer mig, at en anden Rettelse ligger nok saa nær. Prof. Gertz har indskudt Bemærkningen om den „her førte Krig“ paa Grund af det til Slutning staaende *Belli mons*, der jo maa henvise til en i det Foregaaende givet Forklaring, der nu savnes. Men retter man *Idoli* til *belli* — til en saadan Feil vilde jo Skrifttrækkene let kunne give Anledning —, faar man alt hvad der behøves, nemlig Vig-berg, „til Minde om at der paa dette Sted har staaet en berømt Kamp, hvilken hedder Vig“. *Vig* betyder baade paa Oldnordisk og Angelsachsisk Kamp, *bellum*; derimod findes ikke i Norden *vig* som Benævnelse for et Afgudsbillede, *idolum*; dette er en udelukkende angelsachsisk Sprogbrug. En Afgud ved Navn Vig kjende vi desuden slet ikke i Danmark eller Norden¹⁾. Ælnoth fremsætter med andre Ord ikke tre For-

¹⁾ Dr. Olrik udtaler ogsaa: „naar Ælnoth gjør det til et Navn, har det næppe nogen Hjemmel“. Langebek henviser til Odins Tilnavne Viggo og Vigner (III. 361). Dette vilde være at søge meget langt bort, og disse Navne findes aldeles ikke.

klaringer, men to: Bjerget, hvor Kampen, *vig*, fandt Sted eller Bjerget, hvor „Ofringerne“, *vi*, skete. Men hvad enten man godkjender denne Rettelse eller Prof. Gertz's, maa man i det nævnte Sted tillige rette *qui* til *quod* (*wig* dicebatur)¹⁾.

Dr. Olrik har ført det ved den danske Konges Kanonisation fra Knud til Kanutus omdannede Navn hen mellem Etymologierne. I Følge Ælnoth fik Kongen det sidste Navn enten paa Grund af hans forfarne Indsigt, *canities* [jfr. Jesu Sirach 25, 6: *speciosum canitiei iudicium*, 2 Maccab. 6, 23: *ingenitæ nobilitatis canities*], eller fordi Paven vilde have ham indskrevet i de helliges Kanon. Naar nu Dr. Olrik siger, at denne sidste Afledning er sproglig umulig (S. 44), forekommer det mig rigtignok, at han gjør den gamle Historicus og ligesaa Tiden Uret. Den vilkaarlige Omdannelse af et Navn, som kunde være nødvendig ved en Kanonisation, vil ikke kunne bringes ind under Begrebet Etymologi, og den har ikke heller været tænkt som saadan; man har kun ønsket at bringe den barbariske Navneform i Nærheden af et bekjendt Udtryk og et tiltalende Begreb, eller man har anvendt et af de paa de Tider i saa høi Grad yndede Ordspil. Om sproglige Forseelser kan der næppe tales, kun om mer eller mindre heldige Hentydninger.

Ælnoths Ord ere iøvrigt følgende: *seu propter sensus caniciem vel vitæ sinceritatem, seu pro hoc quod eum in Canone Sanctorum connumerandum discernebat, Kanutum censerit instituit* (K. 6). Prof. Gertz antager, at der oprindeligt for *sinceritas* har staaet *candor*, da ellers et Ordspil med Canutus ikke kan komme frem. Heri kan jeg dog ikke ret føle mig enig. Ælnoth synes kun at ville give to Forklaringer af Canutus, og disse ere betegnede ved: *seu propter . . . seu pro hoc*. Ordene „vel vitæ sinceritas“ udgjøre næppe noget tredje Led, men de ere en nærmere Forklaring af det første Led „sensus canities“. Dette synes nemlig aldeles bestemt at fremgaa af

¹⁾ En lignende Rettelse maa foretages i Kap. 24: *portum fluminis, qui Sleh dicitur, adiit*. Det er ikke rigtigt, som Dr. Olrik mener, at „der skulde staa Slesvig eller Hedeby“; men *qui* skal rettes til *quod*.

Parallelstedet i det 33te Kap.: qui jam ob sensus canitiem et gestorum maturitatem, ac pro eo quam maxime, quod jam in Canone Sanctorum connumerandus adjudicabatur, Kanutus diceretur. Her findes jo netop kun to Led, og her er netop ogsaa *canities* forklaret ved et tilføjet Udtryk. Hvis man nu vil sige, at *vitæ sinceritas* ikke er nogen passende yderligere Forklaring af *sensus canities*, ja saa maa *sinceritas* rettes. Naar man nu sætter *maturitas* i Stedet for, er det ikke blot en langt mindre Ændring end at tænke paa et ahnindeligt *candor*, men man faar da ogsaa den fuldkomne Parallel til hele det i 33te Kapitel brugte Udtryk. Iøvrigt vil en anden Rettelse ligge langt nærmere. I Stedet for *vitæ sinceritas* bør der læses *vitæ serietas* (= gravitas) eller *vitæ serenitas* — hvad der vilde være godt Latin — eller ogsaa *vitæ seriositas*, hvad der vilde være godt middelaldersk Latin. Ethvert af disse Udtryk vilde meget passende kunne slutte sig til *canities*.

Det næste Skrift i Oversættelsen er Knud Lavards Levned. Denne vigtige Kilde er først bleven draget frem for Dagslyset for en Menneskealder siden, idet Waitz første Gang udgav den 1858, senere er den paany offentliggjort af Usinger, ifjor igjen af Waitz¹⁾. I Middelalderen har dette Levned dog været meget bekjendt og er bleven benyttet af mange saavel historiske som liturgiske Forfattere. Skriftet har været gjort til Gjenstand for en Række Undersøgelser foruden af de nævnte Udgivere tillige af Reich og af Dr. Hans Olrik²⁾. Det bestaar af tvende Dele, *Vita*, en Skildring af Knud Lavards Levned indtil hans Død, og *Translatio*, en Fremstilling af Jordfæstelsen, af Miraklerne ved Hertugens Grav og af hans Kanonisation. Hver af Halvdelene omfatter tolv Læsestykker,

¹⁾ Abhandlungen der K. Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen VIII. — Quellensammlung d. Gesellschaft f. Schleswig-Holst.-Lauenb. Geschichte IV. 1875. — Monumenta German. Historica XXIX. 1892.

²⁾ Reich i Jahrbücher f. die Landeskunde der Herzogthümer Schleswig, Holstein u. Lauenburg X. 1869. — Olrik, Knud Lavards Liv og Gærning, 1888.

lectiones, paa de fire sidste nær af historisk Indhold, som ledsages af Messeformularer, Antifoner, Responsorier o. s. v. Det er saaledes et til Anvendelse i Kirken bestemt Skrift; den første Part er bleven henyttet paa Knud Lavards Lidelsesdag den 7. Januar, den anden paa hans Skrinlæggelsesdag den 25. Juni.

Besyderligt nok er et Forhold, som ubetinget maa kaldes af afgjørende Betydning for Forstaaelsen og Tolkningen af denne Kilde, hidtil ikke bleven bemærket, nemlig dens Anvendelse af Bogstavrim. Uagtet Kilden tre Gange er bleven udgivet og meget ofte har været Gjenstand for udførlige Fortolkninger, der endog omhyggelig dvælede ved dens Ordvalg, har hidtil Ingen — saavidt jeg har bemærket — set dette Forhold, der alene som Eiendommelighed ved Stilen har sin Interesse. Og dog komme disse Bogstavrim allerede frem i den første Linie af *Vita*:

Rex christianissimus Hericus, *Dei gracia dignus imperio*, regnum *Dacie* feliciter *regebat*, et eo *regnante regioni* arridebant pax et lex, prosperitas gencium et victualium habundancia.

Stavrimet har strax her fremtvunget Benyttelsen af Udtryk som *dignus* og *regioni*, der ikke laa nærmest for. Rimets Tvang har i næste Linie frembragt Udtalelsen om Erik Eiegod:

profectus, pratis [!] et *prediis pecunia comparatis*, hospitale *pauperibus* et *peregrinis* admodum necessarium sumptu *proprio* construxit.

Faa Linier efter hedder det:

Set nec *prece* nec *precio* rex *proposito* sancto *privatus*.

Og saaledes fortsættes indtil Stykkets sidste Linie, hvor det hedder om Erik Eiegods Begravelsesplads: „rege *sepulto*, *cujuslibet sepulture* satis *aptus apparuit*“.

Som det første Læsestykke har begyndt, saaledes fortsætter det andet. Dronning Margrete siger paa sit Dødsleie til Knud Lavard omtrent saaledes: „Da Du i Maaneder og Manerer er modnere end min Søn Magnus, hav saa altid Eders Slægtskab og mit Venskab i Minde“ — saaledes som hun jo dog aldrig vilde have talt, om hun ikke havde tilstræbt Bog-

stavrim (cum sis mensibus [Knud var c. 10 Aar ældre end Magnus!] et moribus filio meo Magno maturior, memor consanguinitatis vestre et mee dilectionis etc). Kort efter hedder det:

duce de Slæswich Elavo diem extremum ducente, ducatum illius a patruo suo Nicholao pectit et cum prece petatum optinuit.

Paa samme Maade gaar det videre i det Følgende, f. Ex. naar Magnus „*ducem dolo de terra delere voluit, set non valuit, quia nondum venerat tempus eius*“. I det sjette Læsestykke mylrer det ligefrem med Alliterationer, og vi høre om, hvordan Magnus, denne *falsus frater* i sit Sind rummer alt andet end *fides*; nei ikkun *fraus* og *fictio*. Dog lyster Knud Lavard, da Magnus's Bud om Morgenens tidlig banker paa hans Dør: *quo audito, vix ex toto vestitus, falsi fratris festinavit favere* mandato (lectio 7). Saaledes fortsættes der gennem hele denne Part af Levnedsskildringen.

Men som *Vita* har sluttet, saaledes begynder *Translatio*: *Deo dilectus dux Kanutus terminum tangens, quem preterire quis non poterit, in fidei pignore meritum et nomen martyris preciosa morte promeruit.* Det første Læsestykke — i denne anden Del ere Læsestykkerne kortere og knappere -- slutter med, at Knud „*venustus facie, fidelibus familiaris et Factori*[!] *suo fidelis apparuit*“. Det vilde være for trættende her at anføre yderligere Exempler paa dette ubestridelige Forhold; desuden ville i det Følgende flere andre Prøver herpaa blive givne.

Som alt sagt, Bogstavrimene ere hidtil bleve oversete, og dog har det sikkert en indgribende Betydning for Fortolkningen af hele dette Skrift. Jeg har gjort Prof. Gertz bekjendt med min iagttagelse, og han har ved at gennemgaa Kilden fuldstændig godkjendt Rigtigheden deraf. Han har tillige strax kunnet benytte det paa pegede Forhold til at bevise Rigtigheden af en Textrettelse i *Vita* l. 2. Haandskriftet har som Facsimilet i Waitz's første Udgave udviser, „*iuribus et virtute tempus suum decoravit*“, men at Læsningen „*viribus et virtute*“

(som ogsaa Udgaverne have) er den rette, bekræftes bestemt af Bogstavrimet.

Ligeledes maa enhver Tvivl om, hvorvidt *Vita* og *Translatio* skulde have samme Forfatter, nu ophøre. Waitz havde fundet Udtrykkene i *Translatio* i mindre Grad jævne og tiltalende end i Skriftets første Del, dog havde han antaget, at Stykkerne stammede fra samme Haand, hvad han især bestemt hævder i Udgaven i *Monumenta*. Den forefundne Ejendommelighed godtgjør dette afgjort.

Endvidere bliver herved det oftere behandlede Tvistepunkt afgjort, om Fortsættelsen af Roeskildekrøniken har benyttet „Knud Lavards Levned“ som Kilde, eller om Slægtskabsforholdet mellem dem skal forklares paa helt modsat Maade. Det vil være bekjendt, at Roeskildekrøniken i den Form, hvori den nu foreligger, for de sidste Partiers Vedkommende afgjort ikke stammer fra den oprindelige Beretter, som standser sin Fortælling under Erik Lam. Slutningen af denne Kilde, der gaar indtil Valdemar Seirs Tronbestigelse, er præget af en hel anden Stil og Farve, og den stemmer i Udtrykkene saa paa-faldende med „Knud Lavards Levned“, at der ikke kan være Tvivl om, at den ene eller den anden af dem gjør sig skyldig i Laan. Waitz har søgt at godtgjøre, at „Knud Lavards Levned“ har laant fra Roeskildeforfatteren, hvorimod Usinger og Reich antage, at begge have havt samme fælles Kilde; endelig har A. D. Jørgensen (og senere H. Olrik) hævdet, at Roeskildekrøniken simpelthen har *Translatio* til Kilde. Nu kan Spørgsmaalet afgjøres bestemt — og til Gunst for den sidst anførte Antagelse. Thi medens den nævnte Krønike tidligere har talt uden Stavrim (Scr. I. 386), fortæller den saaledes om Erik Lams Død:

regnum resignavit, monasterium adiit, et habitu religionis recepto, mundi miseriis feliciter valefecit,
og i disse Udtryk om Svend Grathes Tid:

Succedente enim Svenone in regno pax periiit, excitatur sedicio, et commocio intestina etiam pacificos ad prelia provocavit.

Tilsidst enes Kongsemnerne: *prudentum consilio paci*

consulentes *sedicionem* regni *sedare* satagebant . . . Et *facta* sunt *fedus fictum* et *pax falsa*. Efter Slaget paa Grathehede vinder Valdemar Riget; *paganos* ad *fidem fideles* ad *pacem*, *pacificos* ad *securitatem* *provocavit*.

Naar man ser, at alle disse Udtryk med de tilhørende Bogstavrim gjenfindes i hint „Levned“ — og der gjenfindes flere andre Rim end de her nævnte —, tvinges man bestemt til den Slutning, at Roeskildemanden har laant af *Translatio*. Rimene findes, som sagt, gennem hele „Knud Lavards Levned“ i begge dens Bestanddele; at antage, at Forfatteren skulde i den Grad have følt sig paavirket af Roeskildekrønikens Fortsættelse, at han, efter at have benyttet denne i sit Værk, skulde have ladet dens Bogstavrim brede sig over hele sit Arbejde, vilde jo være ganske urimeligt. Der er ingen anden Løsning mulig end den, at Krøniken har benyttet „Knud Lavards Levned“.

Skjøndt man i enkelte andre latinske Kilder fra Danmark fra den Tid leilighedsvis kan finde Bogstavrim, er et Forhold som det saaledes i „Knud Lavards Levned“ forefundne mig ikke bekjendt fra nogen anden Kilde. Man kommer uvilkaarligt til at spørge sig selv, om der herunder skulde ligge en Antydning af, at man i det 12te Aarhundrede endnu anvendte Stavrim i Poesi paa det danske Sprog. Nu er der ganske vist megen Sandsynlighed for, at vi i det 12te Aarh. havde Folkesange i Kjæmpevisestil, men i og for sig var Intet til Hinder for, at en Digtning i Stavrim kunde bestaa ved Siden deraf¹⁾. Man spørger sig endvidere, om en bestemt Versform skulde have lydt for denne Prosaforfatters Øre og givet sig tilkjende i Alliterationens Karakter. Nærmere at afgjøre dette vil vel ikke være muligt, men det lader sig dog ikke nægte, at et Stykke som følgende, *Translatio* l. 4, i hvilket jeg, uden at ændre Nogetsomhelst, blot bryder Texten af i kortere Linier, bringer forskjellige af de oldnordiske Versemaal i Erindring.

¹⁾ Se herom Steenstrup, Vore Folkeviser fra Middelalderen, 317.

Perseverantes siquidem
 in malicia sua
 secundi interfectores,
 peiores prioribus,
 sedent in insidiis,
 ut semel interfectum
 iterum interficiant
 innocentem.
 Unde falsi vates
 vetularum
 fauentes frivolis,
 sepulchrum sancti,
 animalis immundi
 decoctione adhibita,
 fedare frustra
 festinabant
 ut hiis maleficiis,
 miraculis cessantibus,
 martyris memorie
 meta poneretur.

Man faar det samme Indtryk af Begyndelsen af *Translatio*:

Deo dilectus
dux Kanutus
terminum tangens,
quem preterire
quis non poterit,
in fidei pignore
meritum et nomen
martyris preciosa
morte promeruit.

Assonantsen eller Overensstemmelse af to Ords Hovedvokaler er ikke i saa høi Grad benyttet som det egentlige Bogstavrim, men dog vil man ogsaa i de her meddelte Prøver finde den lykkeligt anvendt. Endnu skal bemærkes, at i alle de Antiphoner, Psalmer o. s. v., der ledsage Skriftet, anvendes de fra Middelalderens latinske Poesi saa vel bekjendte Enderim; leilighedsvis forekomme tillige Alliterationer, hvad der jo ikke er saa besynderligt, da Læsestykkerne ofte have dannet Grundlaget for Versene. —

Det derefter følgende Stykke er den jyske Helgen Provst

Kjelds Levned, hvorefter Oversætteren vil meddele Abbed Vilhelms Biografi og hans Breve.

Jeg skal derefter fremsætte nogle Bemærkninger om forskellige Enkeltheder¹⁾.

¹⁾ Et Punkt, hvorm jeg ikke har kunnet komme til Klarhed, er Forstaaelsen af lectio 2 i Knud Lavards Levned II:

Provocabat siquidem eos racio multiplex corpus gloriosum Roskildis deferre. Civitas erat enim, sede pontificali auctorizata, ceteris excellencior; et, patroni patrie precioso dotata pignore, tam principum quam prelatorum ascripta sepulture, maioris dignitatis melioribus apparuit.

Dr. Olrik oversætter saaledes: „Mangfoldige Grunde maatte nu rigtignok tilskynde dem til at bringe det hæderkronede Lig til Roeskilde. Denne By var nemlig udmærket fremfor de andre, idet den var stadfæstet som Bispesæde; og saasom den var beriget med det dyrebare Legeme af Fædrelandets Værnehelgen og udset til at rumme Gravsteder baade for Fyrster og Bisper, tyktes den Stormændene at være mest værdig dertil.“ Ved den nævnte Helgen skal der formentlig sigtes til Pave Lucius, hvis Hoved var bragt til Roeskilde i Slutningen af det 11te Aarhundrede, og efter hvem Domkirken, der var indviet til den hellige Trefoldighed, efterhaanden fik Navn, „derimod vides Lucius ellers ikke at have været betragtet som hele Danmarks Beskytter“. Netop dette sidste Forhold gjør det lidt usandsynligt, at her skulde være tænkt paa Pave Lucius's Hoved — tidligere Fortolkere have især havt Tanken henvendt paa Knud den Hellige, af hvem mulig Rester bevaredes i Roeskilde Domkirke. Men underligt er det, at skjøndt Bispesædet i Roeskilde omtales i den anførte Sætning, Kirken ikke nævnes, og man skulde synes, at det var Kirken, ikke Byen, der var bestemt til Begravelse. At *pignus* bruges om Relikvier i Middelalderen, er sikkert (se ogsaa Ælnoth III. 380); imidlertid findes det ogsaa i en almindeligere Betydning (som i klassisk Latin) saaledes om Arv, Gave, Løn, Vidnesbyrd (Vita l. 4: *sub pacis pignore*, Translatio l. 1: *in fidei pignore*, Ælnoth III. 330). *Patronus patrie* behøver vel heller ikke at betyde mere end Landets Konge, jfr. at Ælnoth tiltaler Kong Niels som *Dacie Provisor serenissimus* (var.: *Patriæ Patrilius*), eller som *Pacis simul et Patriæ Provisor* (III. 327, 329). Saxo kalder Niels netop faa Dage efter Knud Lavards Død *patriæ parens* (S. 642). Om *Pater Patriæ*, anvendt paa Bisper, se nedenfor S. 690

Dr. Olrik omtaler „en Adelbonde ved Navn Aslak, der synes at have staaet Fadder til Knud Lavard“ (S. 134). Kilden til denne Fortælling er Robert af Elgin: „Canutus natus est Roskildiae, nomine indente Aslak rustico ex Baulstorp, admonito per R. Canutum seniore. Dicendus fuerat Gregorius quia circa illum diem natus fuit.“ Endnu Udgaven af denne Kilde ved Waitz i *Scriptores* (XXIX. 9) har Asbeck for Aslak, men jeg kan ikke se Andet, end at Dr. Olrik har Ret i hvad han udtalte i sin Bog om Knud Lavard (S. 22), at Navnet i Haandskriftet snarere eller i alt Fald lige saa godt kan læses Aslak. I hvert Fald er der ikke Tvivl om, at det er dette nordiske Navn, der menes. En Bonde synes altsaa at have havt et Syn i Drømme, Hellig Knud viser sig for ham, og han drager da til Roeskilde for at formaa Kong Erik og Bodil til at lade det Barn, som ventes eller er nylig født, faa Navnet Knud; da Drengen fødtes omtrent paa St. Gregors Dag (c. 1096), skulde han have baaret Pavens Navn, nu fik han sin Farbroders. Men hvem er denne Aslak, hvis Navn Krøniken har ment værdt at optegne, og som man tillægger saa stor Indflydelse? Nogen helt ubetydelig Mand har han sikkert ikke været, og nogen helt ung Mand vel ikke heller. Jeg synes ikke, at det vilde være urimeligt her at tænke paa en simpel Mand, som engang vandt et stort Ry under Svend Estridssøn, nemlig den Aslak, som Saxo omtaler i Skildringen af Nisaaslaget 1062.

Her maa jeg nævne Dig, Aslak — siger Saxo (S. 552 f.) — som var Baadsmand under Skjalm Hvide, og som vandt den største Pris for Din store Manddom og Tapperhed. Du forsvarede ikke blot Dit eget Skib, men alene beskyttet af et

Anm. 1. Saxo siger om Absalon, som kriger Vinter og Sommer: „non minus patriæ parentem quam pontificem egit, militiæ et religionis sociato fulgore conspicuus“ (S. 738). De tilstræbte Bogstavrim kunne endvidere her som andensteds have medført en Forskydning i Udtrykket. — Jeg gjør opmærksom paa dette til Veiledning ved Tolkningen eller til Hjælp ved en Textrettelse, men jeg er selv ikke naaet til Klarhed om Forstaaelsen.

Skjold og ikkun væbnet med en Egestamme fra Roret, sprang Du over paa et af de største af de norske Skibe og gik løs paa Fjenden med knusende Slag. Fjender og Venner forbausedes over Din Kjæmpestyrke og saae, hvorledes Tømret i Din Haand var farligere end Jern. Du hugged' løs, indtil Aften kom, og da havde Du ryddet Skibet, uagtet Du modtog mange, om end kun ufarlige Saar. Ingen vilde vel tro paa saadan Heltefærd, om ikke Absalon selv havde kunnet fortælle derom.

Her er altsaa en simpel Kriger, en *remex*, der vinder et stort Navn; mon nu ikke han er denne simple Bondemand Aslak, der giver Knud Navn? Efter Kilden boede han i Balstorp, og denne By ligger tæt ved Ringsted og kun fem Fjerdingvej fra Fjennetslev, Hvidernes gamle Sæde; han kan saaledes baade paa Grund af Fæsteforhold og Ledingspligt have hørt under Skjalm Hvides Mærke. Mere end en Gisning er det selvfølgelig ikke. —

I forskellige retshistoriske Punkter forekommer det mig, at Dr. Olrik har været mindre korrekt. Saaledes udtaler han om Knud den Helliges Lovgivning: „Krænkes Kirkens Bud om Højtidens Helligeholdelse og Faste, træder *Kongen* til og straffer“ (S. 60). Et Forsvar for denne Antagelse kan næppe findes i *Ælnoths Text* (K. 14): „Ved en kongelig Kundgjørelse, hvori der ogsaa indholdtes Straffebestemmelser, fastsatte han Overholdelsen af Høitidsdagene og de retmæssige Fastetider, saaledes som man ellers overholder dem allevegne i Verden.“ Thi Et er jo dog, at Kongen giver en Lov angaaende kirkelige Sager, et Andet, om han ved denne Lov tildeler sig selv eller han tillægger Kirken Ret til Paatale. Da der nu netop henvises til hvad der „ellers allevegne i Verden“ er Ret, og da der ikke siges noget om Kongens Strafferet, maa det vel være Geistligheden og ikke Kongen, hvem Retten til at anklage og dømme tilkommer.

„Trælle, der var frigivne eller selv havde løskjøbt sig med de Midler, de havde erhvervet sig ved deres eget brydsomme Arbejde, tilkjendte han ved offentlig Erklæring deres Frihed.“ Texten har: *libertati publica adjudicare* (jfr. c. 4:

libertatis publicæ provisor), og jeg nærer nogen Tvivl om den foreslaaede Rettelse til *publice* er ønskelig. For den latinske Stils Vedkommende synes et Adjectiv her bedre paa sin Plads end et Adverbium, og man kan tænke sig et eller andet fyldigt dansk Udtryk bagved, som naar Jydske Lov siger, at om Træl sendes ombord til Ledingstjeneste, maa Kongen „mælæ ham *frels for hwær man*“ (III. 2), jfr. Erik Sj. L. III. 16: frælst at væræ oc til all full ræt at standæ. — Fremdeles siges det: „Fremmede og Udlændinge, hvor de end kom fra, blot de ikke havde gjort sig skyldige i Noget, gav han lige Ret med de Indfødte“. Denne Oversættelse er ikke rigtig. Texten har: „*nec alicui unquam hactenus obnoxios*“; Udlændinge fik her i Landet lige Ret med de Indfødte, forudsat at de da ikke havde været Nogens Trælle og Stavnsbundne.

Ælnoth fortæller om Erik Eiegod, at han vælges „*totius exercitus electione et populi acclamatione*“ (c. 32), „ved hele Hærens Valg, under Folkets Bifald“. Til denne rigtige Oversættelse føier nu Dr. Olrik Følgende i en Anmærkning: „Ved Hæren maa forstaaes Vederlaget, Kongens Hird, der var voxet op til en saare betydningsfuld Institution. Det er Vederlaget, der foretager Valget, Tingskarerne slutte sig dertil.“

Denne Tolkning stammer oprindelig fra Overlærer Kinch, som forsvare den ved Henvisning til, at f. Ex. Svend Aagesen i sin Vederlagsret K. 3, 6 bruger *exercitus* om Vederlaget; først da bliver formentlig ogsaa Modsætningen mellem *exercitus* og *populus* forstaaelig¹⁾. Uagtet flere Historikere (L. Holberg, A. Hude) senere have tiltraadt denne Opfattelse, kan jeg ikke ret indsee, at den lader sig forsvare. Vi maa holde os til Ælnoths egen Ordbrug, og hos ham betyder *exercitus* paa mange Steder Hær (S. 346, 350, 352), og han kjender ikke nogen anden Betydning af Ordet. „Folket“ kan godt findes ved Siden af Hæren, og vi blive ikke derved nødsagede til en indskrænkende Fortolkning af „*exercitus*“, tilmed naar

¹⁾ Aarbøger for nordisk Oldkyndighed, 1875, 293.

udtrykkelig „hele“ Hæren nævnes som deltagende. Vi vide jo, at Oluf Hunger døde den 18. August, hvorefter man hentede Erik Eiegod i Sverig; Valget er vel altsaa foregaaet i September, og paa denne Høstens Tid kan meget vel et Hærmøde have fundet Sted, og Kongen kan være valgt paa et saadant.

I det Hele tror jeg, at man altfor meget overser den Betydning, som Hærstævnerne havde. Hvor havde man bedre Leilighed til at træffe Folket end naar de vaabenføre, frie Mænd samledes ved Ledingsflaaden? Hvad der er bleven sagt om det gamle frankiske Rige: „Hæren er netop kun Folket, en Hærforsamling maa ogsaa anses for en Folkeforsamling“¹⁾, kan ogsaa gjælde Danmark. Derfor benyttedes Ledingssammenkomsterne ogsaa paa denne Maade: ved et Hærstævne paa Strela give alle Førerne Valdemar den Stores Søn Knud Kongenavn, og Hæren (*universus exercitus*) samtykker deri²⁾. Endnu paa Christoffer I's Tid ses Hærstævnerne at være benyttede til Forhandling om andre Anliggender end de militære³⁾.

„Greb man en Tyv paa fersk Gjerning, kunde man paa Stedet hænge ham“ (S. 125). Dette er ikke rigtigt, hvad enten man tager „paa Stedet“ som en Tids- eller Rumbestemmelse. Thi Tyven skulde med Kosterne bundne paa Ryggen føres til Tinge, og først naar saaledes Tyveriets aabenbare Karakter var konstateret, kunde man, naar Kosterne havde

¹⁾ Waitz, *Verfassungsgeschichte* (dritte Aufl.) II. 2. 205.

²⁾ Saxo, 805.

³⁾ *Scriptores V.* 584: *proponebatur inter cætera, quod anno Domini supradicto mense Augusto apud Slesuick, ubi congregatus erat exercitus Domini regis, comminationes gravissimæ in ipsius Regis præsentia factæ fuerunt Episcopis in personas; 586: nulum aliud responsum obtinere poterant a Rege, nisi quod Dominus Archiepiscopus ad hæc omnia et singula responderet ei in expeditione proximo futura; 592: anno enim Domini MCCLV mense Junio apud Wortinborgh in congregatione exercitus vestri, præsentem etiam Domino Ubaldo Domini papæ capellano et prælatis, majores suæ diocesis excitastis contra ipsum.*

over en halv Marks Værdi, lade Executionen foregaa, uden at egentlig Dom afsagdes (Slesvig gl. Str. 17, Aabenraa St. 117, Flensborg St. 112; Jydske Lov II. 88 bestemmer det Samme, dog at Ombudsmanden, ikke Bonden hænger Tyven).

I sin Fortælling om Delingen af Riget 1157 gjør Forfatteren sig skyldig i en Feiltagelse, som jeg, da jeg har bemærket den ogsaa andensteds, her skal rette. Han skriver saaledes: „Efter Valdemars Voldgift deltes Danmark i 3 Dele: selv valgte han Jylland og tildelte Svend Øerne og Knud de skaanske Provinser. Men Svend vilde ikke have Land mellem sine to Medbeilere og byttede med Knud“ (S. 146). Valdemars Deling og hele Holdning ved denne Leilighed var imidlertid klogere. Efter at have udskilt Riget i tre Dele, gav han sig selv Ret til at vælge først og Svend efter ham. Valdemar valgte saa Jylland, og Svend Skaane, da han ikke vilde have sine Besiddelser liggende mellem to Rivaler, hvorefter de midterste Dele tilfaldt Knud. Nogen Bytning af Lodder omtales hverken af Saxo¹⁾ eller af de andre Kilder; Dr. Olrik har forvexlet *optio* og *portio*. Kilderne ere i det Hele enige i Beretningen om Landenes Fordeling²⁾. —

Til Slutning vender jeg igjen tilbage til Professor Gertz's Andel i dette Foretagende, idet jeg udtaler Ønsket om, at han vil fortsætte disse Studier over vore Krønikeskrivere fra Middelalderen, baade Saxo og de mindre, historiske Forfattere. Som en Kilde blandt mange, der i høi Grad trængte til at

¹⁾ Saxo 719 f. Waldemarus . . . trifariam totius regni orbem partitus, Jutiæ magnitudinem . . in unam portionem secrevit; in altera Sialandiam ac Fioniam, in tertia Scaniam . . locavit. Cumque penes ipsum ut partitionis ita optionis quoque potestas existeret, primam [nemlig: optionem, ikke portionem] sibi, secundam Svenoni indulsit, priorque Jutiam ipse delegit. Tunc Sveno, cui post ipsum optio debebatur, ne medium inter æmulos locum acciperet, Scaniam poposcit. Ita minores insulæ, duorum electione præteritæ, Canuto cessere.

²⁾ Svend Aagesen (I. 62). Helmold I. 84. Knytlinga c. 112. Kun Rydaarbøgerne have den vitterligt urigtige Efterretning, at Valdemar fik Skaane, Svend Sjælland, Knud Jylland (I. 162).

tages under Behandling, vil jeg her kun nævne Roeskildekrøniken. Teksten er, som den foreligger, stærkt forhutlet og maa nødvendig kritisk rettes, men ogsaa Krønikeskriverens hele Ordvalg fortjente et nøiere Studium¹⁾.

Johannes Steenstrup.

-
- ¹⁾ Denne Frøndør sætter overordentlig Pris paa Karakterstyrke — hans Ideal Forræderen Magnus er „constantiae amator“, Ærkebisp Ascer er „nullius constantiae“, Biskop Peter af Roeskilde „constantissimus“, Erik Lam „in omnibus viis suis inconstans“ — og han er selv saa karakterfast, at han næsten altid har en Mening, der afviger fra alle Andres. — Mest har jeg studset ved at læse de Lovtaler, hvormed han overrøser Biskop Svend Normand (I. 378): Rex Sveno equivocum suum et capellanum subrogavit, virum quidem omni morum probitate clarissimum, et omnium antecessorum longe optimum, terror male facientium, remuneratio benevolentium, pater patrie, cleri et salus populi, egregius pietate et qui omnia vellet ad perfectum ducere. Vel var Biskop Svend en from og fortjent Mand, men Udtalelsen vilde gjøre mere Virkning, naar den sidste Del heraf ikke ordret var den Karakteristik, som Adam af Bremen anvender paa Ærkebisp Bescelin Alebrand (II. 67): ut enim brevi quodam indiculo complectamur ymaginem virtutis eius, pater patrie fuit, decus cleri et salus populi, terror malepotentium exemplarque benivolentium, egregius pietate, vel qui omnia vellet ad perfectum ducere. I Overensstemmelse hermed kan den danske Kilde rettes.
-